

# 9

## Gesloten werelden? Sociale contacten tussen lager- en hogeropgeleiden

BEATE VOLKER, IRIS ANDRIESSEN EN HANNEKE POSTHUMUS

### 9.1 Sociale verschillen overbruggen?

In de vorige hoofdstukken werd uiteengezet dat lager- en hogeropgeleiden de wereld om hen heen op verschillende manieren beleven en waarderen. Door feitelijk contact en de uitwisseling van opvattingen, leert men omgaan met verschillen en ontstaat er wederzijds begrip (zie bv. Allport 1954; Pettigrew en Tropp 2008). Daarom staan in dit hoofdstuk de *contacten* tussen mensen met verschillende opleidingsniveaus centraal.

Om contacten te kunnen aangaan, moeten mensen elkaar allereerst tegenkomen. Dat wordt lastig als hun werelden gescheiden zijn en ze bijvoorbeeld op verschillende plekken wonen, werken, boodschappen doen en sporten. Dan is er in het dagelijks leven geen gelegenheid meer om iemand met een ander opleidingsniveau te ontmoeten. Of zoals Peter Blau het in zijn beroemde oneliner stelt: *'You cannot marry an Eskimo, if no Eskimo is around'* (Blau 1977: 78). Naast gelegenheden of contexten voor het ontmoeten van anderen spelen uiteraard de voorkeuren die mensen hebben een belangrijke rol: als mensen de gelegenheid hebben met elkaar in contact te komen, kunnen zij kiezen met wie wel of juist niet. Over het algemeen hebben mensen de voorkeur voor anderen die op hen lijken (cf. Homans 1950; McPherson et al. 2001). Ze kunnen dus een voorkeur hebben vooral om te gaan met mensen met een vergelijkbaar opleidingsniveau, waardoor homogene netwerken ontstaan. Echter, ook dan is een noodzakelijke voorwaarde dat mensen elkaar ook daadwerkelijk ontmoeten.

Op basis van een beknopte literatuurstudie beschouwen we in dit hoofdstuk eerst in welke mate hoger- en lageropgeleiden in elkaars buurt wonen, in dezelfde organisatie werken en naar dezelfde school gaan. Menging zegt evenwel nog niet veel over werkelijk contact: men kan immers in een gemengde wijk wonen, maar toch alleen omgaan met buurtbewoners met een vergelijkbaar opleidingsniveau. Daarom analyseren wij de mate waarin hoger- en lageropgeleiden contacten met

elkaar onderhouden en elkaars netwerkklid zijn. Contacten gaan verder dan elkaar kortstondig ontmoeten; het gaat om alle soorten relaties, met vrienden, collega's, burens, familie of kennissen, en om allerlei sociale activiteiten, zoals bij elkaar op bezoek gaan, samen vrije tijd besteden of persoonlijke zaken delen.

We onderzoeken ook of het voor het hebben van contact uitmaakt waar men woont door te analyseren of de samenstelling van de woongemeente invloed heeft op de contacten tussen mensen van verschillende opleidingsniveaus. Als blijkt dat de samenstelling van de omgeving, de context waarin iemand leeft, de contacten die men aangaat beïnvloedt, kan dit uitgangspunten bieden voor beleid om bruggen te slaan tussen verschillende sociale groepen.

## 9.2 Gelegheden en voorkeuren voor contact

Voor de Tweede Wereldoorlog hadden slechts 3 à 4 op de 1000 inwoners een diploma van het hoger onderwijs. Dat impliceert dat niet veel mensen in die tijd ook een hogeropgeleide in hun netwerk hadden. In 1960 is het aandeel hogeropgeleiden gestegen tot 2% van de Nederlandse bevolking, waarna deelname aan het hoger onderwijs een enorme vlucht nam: in 2010 behoorde een derde van de Nederlandse bevolking tot de hogeropgeleiden (Elchardus 2012; Herweijer 2010). Door deze groei zal de kans hogeropgeleiden te ontmoeten zijn toegenomen. Verder werd er tot in de jaren vijftig aan kinderen van verschillende sociale achtergronden verschillend onderwijs aangeboden (Jungbluth en Breemans 1984). Zo was de hbs voor kinderen van goeude burgers, terwijl arbeiderskinderen naar de ambachts- of huishoudschool gingen (Reulen en Rosmalen 1994). De doorbreking van het standenonderwijs in de jaren zestig bood kansen voor ontmoetingen tussen voorheen gescheiden groepen. Thans is het aantal hogeropgeleiden nog verder gestegen. Van de eindexamenkandidaten in 2013 deed ongeveer 19% examens vwo, rond 27% havo en 54% vmboexamen (CBS StatLine 2014). Van de hele bevolking tussen 25 en 64 jaar is ongeveer een derde hogeropgeleid.

Hoewel de kans is gestegen dat hoger- en lageropgeleiden deel uitmaken van elkaars netwerken, lijkt er tegelijkertijd een uitsortering langs opleidingslijnen plaats te vinden (vgl. Bovens 2012; Elchardus 2012; Latten 2005). Met name in relaties: 85% van de samenwonende of gehuwde partners heeft (bijna) hetzelfde onderwijsniveau (Boelens en Sinkeldam 1999).

Het onderwijs, de werkvloer en de woonomgeving zijn minder sterk gesegregeerd naar opleidingsniveau. Toch is ook daar de menging van hoger- en lageropgeleiden verre van volledig. Nederlandse gemeenten verschillen sterk in het aandeel hoogopgeleiden: dit varieert tussen de 11% en 54% (De Voogd 2013). In internationaal opzicht is de segregatie echter beperkt: inkomenssegregatie (die samenhangt met opleidingssegregatie) binnen Nederlandse gemeenten is volgens veel onderzoekers relatief klein (o.a. Bolt en Van Kempen 2003; Musterd et al. 2011; PBL 2010). Het Planbureau voor de Leefomgeving (PLB 2010) berekende de inkomenssegregatie voor verschillende steden (Rotterdam, Den Haag, Arnhem, Utrecht en Groningen) in 2005 met een segregatie-index, een maat tussen

o (maximale spreiding tussen een bevolkingsgroep en de overige bevolking van een gebied) en 100 (in een bepaald postcodegebied slechts één bevolkingsgroep). De segregatie-index van de 20% inwoners met de hoogste inkomens blijkt maximaal 32,7 te bedragen en die van de 20% laagste inkomens 23,8; allebei relatief lage indices. De inkomenssegregatie in Nederlandse steden is dus vrij beperkt. Dit heeft onder andere te maken met de relatief sterke verzorgingsstaat en dus relatief beperkte ongelijkheid (zie bv. Groot en De Groot 2014), een omvangrijke en geografisch behoorlijk verspreide sociale huursector, alsmede diversiteit in woningen waardoor mensen met verschillende inkomens toch in eenzelfde postcodegebied wonen.

Ondanks een vergelijkbaar beperkte mate van segregatie rond 2010 is er in de laatste jaren een toename in de woonsegregatie van verschillende opleidingsgroepen te signaleren. Hogeropgeleiden concentreren zich steeds sterker in steden (Van Dijk en Venhorst 2014). Ook zijn er indicaties dat de verschillen binnen steden toenemen. Zo is in Amsterdam de segregatie naar inkomen tussen 2001 en 2010 duidelijk vergroot. Dit lijkt zijn oorsprong te hebben in de groeiende kloof tussen bewoners binnen en buiten de ring (Van Oosteren 2014). Bewoners met een hoog inkomen wonen het liefst nabij andere mensen met een hoog inkomen, en nabij stedelijk erfgoed en de daarbij behorende voorzieningen. Hierdoor concentreren zij zich steeds meer binnen de ring in het centrum (Van Duijn en Rouwendaal 2014). Een andere indicatie voor de groeiende scheiding tussen opleidingsgroepen is de toenemende populariteit van besloten woonvormen: vormen die niet geheel zijn afgesloten (*gated communities*), maar wel begrensd zijn van de omgeving door water, groen of niveauverschillen en een defensieve architectuur – een bouwwijze die contacten ontmoedigt. Naast de behoefte aan overzichtelijkheid, voorspelbaarheid en geborgenheid, wordt de toenemende populariteit namelijk ook gerelateerd aan de wens tot de bescherming van de eigen leefwereld en status (Hamers et al. 2007).

De segregatie in het wonen beïnvloedt ook de segregatie in het onderwijs; omdat veel kinderen dichtbij huis naar school gaan, is segregatie in het onderwijs voor het grootste deel het gevolg van segregatie in woonwijken (Sykes et al. 2011). Maar door de relatief beperkte verschillen in sociaaleconomische positie tussen wijken, zijn scholen in Nederland ook sociaaleconomisch relatief gemengd (Driessen et al. 2003).

Vanwege de relatie tussen woonsegregatie en schoolsegregatie wordt in onderzoek vaak gekeken in welke mate de school een afspiegeling van de wijk is. Doorgaans is de norm voor afspiegeling dat de schoolpopulatie minder dan 20 procentpunten afwijkt van de buurtpopulatie. In een onderzoek naar segregatie in het Amsterdamse basisonderwijs naar opleidingsniveau van de ouders bleek 13% van de scholen (28 van de 203) op dit kenmerk geen afspiegeling van de wijk te vormen (Broekhuizen en Jakobs 2010). 10% van de scholen had veel meer (meer dan 20%) kinderen van laagopgeleide ouders dan op basis van de buurt samenstelling verwacht mag worden. Deze cijfers duiden er op dat naast woonsegregatie ook voorkeuren een rol spelen. Ten eerste blijkt het keuzegedrag van ouders

schoolsegregatie te versterken, omdat met name autochtone en hogeropgeleide ouders ook scholen buiten de directe woonbuurt overwegen voor hun kinderen (Karsten et al. 2003; Zeldenrijk 2010). Daarnaast zijn er aanwijzingen dat sommige scholen segregatie bevorderen door een extra hoge ouderbijdrage, wachtlijsten of toelatingscriteria (Karsten et al 2003).

Veel werkvloeren zijn relatief homogeen in opleidingsniveau (Mollenhorst et al. 2008). In horecabedrijven zijn bijvoorbeeld relatief weinig posities waarvoor een hoog opleidingsniveau is vereist en op ministeries geldt het tegenovergestelde. Zelfs als de werkvloer heterogeen is, is het niet gezegd dat mensen veel in contact komen met collega's met een ander opleidingsniveau. Eerder onderzoek laat zien dat men op het werk vooral steun en advies zoekt bij collega's met dezelfde functie of titel (Ibarra 1995; Brass 1985). Zelfs de contacten van fysici op een universiteit bleken sterk gescheiden naar onderzoeksresultaten, specialisaties en of zij vooral les gaven of onderzoek deden (Blau 1977). Dergelijke scheidslijnen hangen sterk samen met het functie- en het opleidingsniveau.

Samenvattend: er is enige segregatie naar opleidingsniveau in settings zoals buurt, school en werk. Tegelijkertijd is het aantal hogeropgeleiden thans groter dan ooit en nivelleert de verzorgingsstaat ongelijkheden voor een deel. De laatste jaren is echter een toename van segregatie naar inkomen (en dus wellicht ook opleiding) te zien.

### 9.3 Contacten tussen lager- en hogeropgeleiden

Met de beperkte mate van segregatie zijn er relatief veel gelegenheden waar hoger- en lageropgeleiden met elkaar in contact kunnen komen. Dit hoeft echter niet te betekenen dat men ook contact heeft en met elkaar omgaat: men kan in een naar onderwijsniveau gemengde buurt wonen, maar alleen een praatje maken of op bezoek gaan bij buurtgenoten met een vergelijkbaar opleidingsniveau. We kijken daarom naar de netwerkcontacten tussen hoger- en lageropgeleiden met data uit de *Survey of the Social Networks of the Dutch* (SSND).<sup>1</sup> Dit is een panelonderzoek naar sociale netwerken van bewoners van Nederland. Netwerken omvatten in deze studies alle soorten relaties in het dagelijks leven: dus met familie, vrienden, collega's, burens en kennissen. Netwerken zijn in kaart gebracht en afgebakend met behulp van de *name generator methode* (zie Fischer 1982; Marsden 2011). In deze methode wordt aan de respondenten een aantal vragen over sociale activiteiten voorgelegd, zoals met wie men in de vrije tijd contact heeft, bij wie men op bezoek gaat of met wie men over persoonlijk zaken praat. Vervolgens worden over de genoemde netwerkleden een aantal vragen gesteld. Zo worden de kenmerken van de netwerkleden en die van de relatie tussen respondent en netwerklid in kaart gebracht.

---

1 Sinds 2000 zijn er drie metingen naar deze netwerken verricht, in 2000, 2007 en 2013 (zie ook Volker en Flap 2002). Voor deze bijdrage gebruiken we de laatste meting.

Tabel 9.1 laat zien dat mensen het vaakst contact hebben met personen met eenzelfde opleidingsniveau<sup>2</sup>: de aantallen in de diagonale lijn in de tabel zijn dan ook het grootst. Dit geldt het sterkst voor hoogopgeleiden: terwijl 63% van de contacten van hoogopgeleiden eenzelfde opleidingsniveau heeft, is dat bij de midden-groep 43% en bij lageropgeleiden rond 55%. Verder blijken vooral de netwerken van hoger- en lageropgeleiden gescheiden te zijn: slechts 18% van de netwerkleden van lageropgeleiden zijn hoogopgeleid en maar 14% van de netwerkleden van hogeropgeleiden zijn laagopgeleid. In de middencategorie zijn de verschillen het kleinst: rond een derde heeft iemand met een hoge opleiding in zijn of haar netwerk en rond 40% gaat om met iemand met dezelfde opleiding. De sociale sluiting lijkt het grootst te zijn in de hogere opleidingscategorie.

Tabel 9.1

Contacten tussen opleidingsniveaus (in aantallen en in procenten)<sup>a</sup>

		opleidingsniveau netwerklid (n = netwerkleden)		
		laag	midden	hoog
opleidingsniveau respondent:	laag (n = 348)	1.307 (55%)	662 (28%)	417 (18%)
	midden (n = 274)	615 (25%)	1.065 (43%)	794 (32%)
	hoog (n = 360)	498 (14%)	870 (24%)	2.332 (63%)

a Horizontaal gepercenteerd.  $\chi^2$  1883,9; df4,  $p < .000$ .

Bron: SSND 2013 (n = 982 respondenten en 8560 relaties)

## 9.4 Gelegenheden voor contacten

Doen lageropgeleiden hun contacten op andere plekken op dan hogeropgeleiden? We nemen een aantal ontmoetingscontexten onder de loep: school, werk, familie, buurt, vrijetijdsorganisaties, vrienden, en publieke ontmoetingsgelegenheden.

- Om de resultaten overzichtelijk te presenteren, hebben we de opleidingsniveaus samengevat in drie categorieën: laag (basisschool, lbo, vmbo) midden (mavo, havo, mbo, vwo) en hoog (hbo en universiteit). In de data zijn volgens deze indeling rond 30% lager-, 30% middelbaar en 40% hogeropgeleide respondenten.

Tabel 9.2 laat zien dat hoger- en lageropgeleiden hun contacten in andere contexten opdoen. Voor lageropgeleiden is de buurt de belangrijkste context voor het rekruteren van relaties. Via werk, familie en vrienden doet men ook regelmatig relaties op, maar dan gaat het om duidelijk kleinere aantallen. Mensen in de middelste en hoogste opleidingscategorie doen de meeste contacten op het werk op. Daarnaast ontmoeten zij regelmatig mensen in de buurt of via vrienden. Wat verder opvalt is dat familieleden een relatief minder belangrijke bron van contacten vormen voor hogeropgeleiden dan voor lageropgeleiden.

De laatste kolom van tabel 9.2 geeft aan of de gevonden verschillen significant zijn, dus niet te wijten aan toevallige schommelingen. Alleen bij het ontmoeten in vrijetijdclubs en bij vrienden zijn de verschillen tussen opleidingsniveaus niet significant; ze zijn voor alle drie de opleidingsgroepen even belangrijk.

Tabel 9.2

Alledaagse contexten waarin contacten worden opgedaan, naar opleidingsniveau (in procenten van alle respondenten en per opleidingsniveau)<sup>a</sup>

Context	opleidingsniveau				verschil significant?
	allen	laag	midden	hoog	
school/opleiding	5	3	5	7	ja
Werk	29	19	31	32	ja
Familie	12	17	13	8	ja
Buurt	27	35	25	25	ja
club/organisatie (sport, muziek, kerk)	11	10	11	12	nee
vrienden (feest, thuis, vakantie)	15	16	15	14	nee
publieke gelegenheid (ook schoolplein)	6	7	7	6	ja

a Leesvoorbeeld: lageropgeleiden doen 3% van hun contacten in de opleiding op, hogeropgeleiden 7%. In totaal hebben mensen gemiddeld 5% van hun huidige netwerkleden tijdens de opleiding leren kennen. De percentages van de kolommen tellen niet op tot 100, omdat soms meer dan één context per netwerklid is genoemd.

Bron: SSND 2013 (n = 1067)

We weten nu waar mensen hun contacten opdoen: vooral op het werk en in de buurt. Maar wie - mensen met welke opleidingsniveaus - ontmoeten ze in welke setting? Tabel 9.3 laat zien in welke drie contexten het vaakst netwerkleden met een bepaald opleidingsniveau worden ontmoet.

Tabel 9.3

De populairste contexten voor het opdoen van netwerkleden met een bepaald opleidingsniveau, naar opleidingsniveau (in rangorde)<sup>a</sup>

opleidingsniveau respondent	opleidingsniveau netwerk lid		
	laag	midden	hoog
laag	1. buurt 2. familie 3. vrienden	1. buurt 2. werk 3. vrienden	1. buurt 2. werk 3. vrienden
midden	1. buurt 2. werk 3. familie	1. werk 2. buurt 3. familie	1. werk 2. buurt 3. vrienden
hoog	1. buurt 2. vrienden 3. familie	1. buurt 2. werk 3. vrienden	1. werk 2. buurt 3. vrienden

a Leesvoorbeeld: laagopgeleide respondenten doen contacten met laagopgeleide netwerkleden het vaakst in buurt (1), familie (2) en bij vrienden (3) op. Met midden- en hoogopgeleide netwerkleden doen ze dat vooral in de buurt (1), op het werk (2) en bij vrienden (3).

Bron: SSND 2013 (n = 1067)

Opvallend is dat lageropgeleiden hun netwerkleden vooral in de buurt ontmoeten, ook hun netwerkleden met een universitaire opleiding. Voor de middencategorie is de werksetting belangrijker: mensen met een havo- of mbo-opleiding ontmoeten weliswaar lageropgeleiden in de buurt, maar anderen die gelijk of hoger zijn opgeleid vaker op het werk. Hoogopgeleiden ontmoeten mensen met een lager opleidingsniveau voornamelijk in de buurt en anderen met eenzelfde niveau op het werk. Er blijkt dus een duidelijk patroon te zijn: laagopgeleide mensen vinden hun contacten veel meer in de buurt dan hogeropgeleiden. Opvallend is dat zij ook hogeropgeleiden in de buurt ontmoeten.

## 9.5 Maakt sociale compositie een verschil?

De buurt blijkt bij uitstek de context waar hoger- en lageropgeleiden contact met elkaar kunnen leggen en dat ook doen. Welke rol speelt de samenstelling van een buurt? Indien de sociale compositie van een buurt invloed heeft op sociale netwerken van bewoners is dit een indicatie voor de kracht van gelegenheden of contexten, ongeacht de preferenties die mensen hebben voor contact met bepaalde anderen. Is het dus zo dat in buurten waar het ‘aanbod’ van mensen met een bepaald opleidingsniveau groter is ook de kans toeneemt dat deze in persoonlijke netwerken voorkomen? Om deze vraag te beantwoorden zijn voor alle gemeenten

in de SSND via gegevens van het CBS het percentage lager-, middelbaar en hogeropgeleiden verzameld en aan de SSND gekoppeld. Omdat data over opleidingsniveau niet per buurt beschikbaar zijn, onderzoeken we deze vraag op gemeenteniveau. Vervolgens is een logistische multilevelanalyse uitgevoerd, waarbij drie niveaus zijn onderscheiden: gemeenten, respondenten en netwerkleden. De kans op een netwerklid met een lage opleiding is geschat in afhankelijkheid van de samenstelling van de gemeente, het opleidingsniveau van de respondent en de meest populaire ontmoetingsplaatsen. Tabel 9.4 geeft een samenvatting van de resultaten.

De analyse laat zien dat de kans op het hebben van contact met iemand met een lage opleiding vooral door het opleidingsniveau van de respondent zelf wordt bepaald: lageropgeleiden hebben veel meer kans op contacten met andere lageropgeleiden. Hoe hoger de respondent is opgeleid, hoe minder vaak deze lageropgeleiden in het netwerk heeft. Technisch gezegd: met iedere trede hoger op de opleidingsschaal van de respondent gaan de odds op het hebben van een laagopgeleid netwerklid met een factor 0,5/0,6 omlaag. Model 2 tot en met 4 laten zien dat de samenstelling van de gemeente de kans op het hebben van een lageropgeleid netwerklid eveneens beïnvloedt. Met iedere procent meer laagopgeleiden in een gemeente nemen de odds op het hebben van een laagopgeleid netwerklid met 4 tot 6% toe; dit geldt voor alle opleidingsniveaus van de bewoners. Anders geformuleerd: voor zowel hoger-, als middel en lageropgeleiden geldt dat als er in hun gemeente meer lageropgeleiden wonen, zij vaker een lageropgeleide in hun netwerk hebben. De twee settings waar men het vaakst netwerkleden ontmoet hebben een tegenovergesteld effect: terwijl de kans op het ontmoeten van een lageropgeleid netwerklid vooral in de buurt groot is, is deze voor het werk juist kleiner. De odds dat men een laagopgeleid netwerklid in de buurt ontmoet is circa 23% groter dan de odds zo iemand in andere contexten tegen te komen. De odds dat men iemand met een hoge of middelhoge opleiding op het werk ontmoet is rond twee keer groter ( $0,48^{-1}$ ) dan in een andere setting. In model 4 is tenslotte gekeken of het effect van de samenstelling van de gemeente voor alle opleidingsniveaus hetzelfde is. Het effect van het percentage lageropgeleiden in een gemeente op de kans om lageropgeleiden in het netwerk te hebben is voor hogeropgeleiden iets kleiner; echter, de interactieterm is op de grens van significantie.

In eerdere modellen is ook gecontroleerd voor leeftijd en sekse van respondent en netwerklid. De effecten hiervan zijn echter klein of geheel afwezig en ze veranderen het geschetste patroon niet. In aanvullende analyses hebben we ook gekeken naar de invloed van werk hebben. Ook dan ontmoeten laagopgeleiden meer mensen, vooral andere laagopgeleiden, in de buurt.

Kortom, de analyse laat zien dat zelfs bij een relatief onzuivere meting van de samenstelling van de context, namelijk op gemeenteniveau, meetbare effecten van de gelegenheidsstructuur te vinden zijn: de aanwezigheid van meer laagopgeleiden in een gemeente verhoogt de kans op het hebben van een laagopgeleid netwerklid. Dit effect vindt bovenop en onafhankelijk van de opleiding van een individuele bewoner van een gemeente plaats. Je zou dus kunnen stellen dat mensen die in alle contexten van hun dagelijkse leven mensen met een verschillende



opleiding tegenkomen hun netwerk ook meer verschillend inrichten. Om Peter Blau nog maar eens te parafraseren: als er meer Eskimo's in de omgeving zijn, trouwen mensen vaker met een Eskimo.

Tabel 9.4

Analyse van de kans op een laagopgeleid netwerklid in afhankelijkheid van samenstelling van de gemeente, opleiding respondent en contexten voor ontmoeting, SSND 2013<sup>ab</sup>

	model 0	model 1	model 2	model 3	model 4
<i>constante:</i>	-0,81 (0,08)**	-0,72 (0,10)*	-0,49 (0,24)*	-0,46 (0,26)	-0,43 (0,34)
<i>gemeente:</i>					
% laagopgeleiden	---	---	1,04**	1,04**	1,06**
<i>respondent:</i>					
opleiding	---	0,54**	0,52**	0,53**	0,64**
<i>netwerklid:</i>					
ontmoet in buurt	---	--	--	1,23**	1,23**
ontmoet op het werk	---	--	--	0,48**	0,48**
<i>Interactie:</i>					
opleiding respondent * % laagopgeleiden in gemeente		--	--	--	0,99+

a Logistische multilevelanalyse; geschat wordt de kans op een laagopgeleid netwerklid.

b Coëfficiënten zijn exp (B); + = p < .10; \* = p < .05; \*\* = p < .001, -2 loglikelihood is voor model 0: 9644,03; model 1: 8523,7; model 2: 7707,67; model 3: 7281,33; model 4: 7271,99. Gemeentes dragen rond 5% bij aan de variatie in de data.

Bron: CBS-statline en SSND 2013 (N = 45 gemeenten; 1067 respondenten, 8560 netwerkleden)

## 9.6 Lageropgeleiden meer sterke bindingen, hogeropgeleiden meer zwakke bindingen

We hebben gezien dat hoger- en lageropgeleiden vooral contacten onderhouden met mensen met een vergelijkbaar opleidingsniveau. Wat betekent dit verschil voor de hupbronnen waartoe mensen toegang hebben? Verschillen de netwerken

van verschillende opleidingsgroepen bijvoorbeeld in omvang en reikwijdte, en hebben zij daardoor een andere toegang tot hulpbronnen? We onderzoeken dit met een methode die sociale hulpbronnen in netwerken in kaart brengt, de *position generator* (zie Lin en Dumin 1986). De respondenten in de ssnd kregen een lijst met posities of beroepen voorgelegd met de vraag of zij iemand kennen met zo'n positie of beroep. 'Kennen' betekent dat men een praatje zou kunnen maken indien men elkaar op straat tegenkomt. Wanneer men iemand met een bepaalde positie kent, wordt eveneens gevraagd of dit een familielid, vriend of kennis is. De posities van degenen die men kent, worden in prestigescores uitgedrukt op een schaal van 0 tot 100 waarbij een hogere score meer prestige indiceert. Deze scores worden als een maat voor toegang tot sociale hulpbronnen oftewel sociaal kapitaal beschouwd.

Tabel 9,5 toont grote verschillen tussen de opleidingsniveaus. Mensen in de laagste opleidingscategorie noemen bijna de helft minder posities (6,5) dan mensen in de hoogste categorie (12,6). Ook zien we dat lageropgeleiden een veel hoger aandeel familieleden noemen dan hogeropgeleiden. Terwijl de door hogeropgeleiden genoemde posities ongeveer even vaak door vrienden (29,1%) als familieleden (29,3%) worden bekleed, is dat bij lageropgeleiden voor meer dan de helft (51,9%) een familielid. Dit betekent dat lageropgeleiden niet alleen minder toegang tot hogere posities in de samenleving hebben, maar dat zij ook minder zwakkere bindingen (bv. kennissen) met anderen hebben. Omdat juist zwakke bindingen zorgen voor contacten met andere sociale circuits, alsmede voor informatie en voor sociale inbedding is dit een belangrijke bevinding.

In absolute aantallen hebben lager- en hogeropgeleiden ongeveer evenveel familieleden in hun netwerk (gemiddeld circa 3,7). Het verschil komt tot stand doordat hogeropgeleiden daarnaast meer vrienden en kennissen noemen. Lageropgeleiden hebben weinig toegang tot hulpbronnen via vrienden: gemiddeld wordt er maar circa één vriendschapscontact genoemd (15%). Hogeropgeleiden daarentegen hebben evenveel vrienden als familieleden in hun netwerk en zelfs nog meer kennissen (42%).

Ook wanneer we kijken naar de hoogte en de reikwijdte in prestige van de genoemde posities zien we grote verschillen: laagopgeleiden hebben minder contacten aan de 'top' en daardoor ook een kleinere range van hoog naar laag in prestige van hun contacten. Hogeropgeleiden noemen weliswaar veel mensen met een soortgelijk opleidingsniveau, maar ze kennen ook mensen met een lagere maatschappelijke positie. Dat betekent dat hogeropgeleiden geen geïsoleerd bestaan leiden. Terwijl zij zowel toegang hebben tot de hoogste als lagere sociale lagen, hebben lageropgeleiden voornamelijk toegang tot contacten in de eigen groep.<sup>3</sup>

---

3 Een mogelijke vertekening in de data zou kunnen bestaan wanneer lager- en hogeropgeleiden verschillen in hun bereidheid aan te geven of zij een praatje zouden kunnen maken op straat. Het is mogelijk dat hogeropgeleiden verbaal sterker zijn en daarom eerder met mensen praten,

Via welk type contacten heeft men toegang tot de hoogste posities? Voor hoogopgeleiden loopt die het vaakst via kennissen, al is het verschil met familieleden en vrienden niet bijzonder groot (zie tabel 9.6). Voor lageropgeleiden is de toegang via familie vaak duidelijk belangrijker dan die via kennissen of vrienden (vgl. de prestigescore van 62,4 voor familie met die van 50,1 voor vrienden). Kijken we naar het type contacten dat toegang geeft tot de laagste positie, dan zijn dit voor laagopgeleiden het vaakst familieleden en voor hoogopgeleiden kennissen. Dit bevestigt de eerdere bevinding dat lageropgeleiden in een kleinere en meer op familie gerichte wereld leven dan hogeropgeleiden. Verder zien we in tabel 9.6 dat hoogopgeleide respondenten vooral via hun kennissen toegang hebben tot lagere sociale strata.

Tabel 9.5

Toegang tot prestigeposities, naar opleidingsniveau (in gemiddelden, standaarddeviatie tussen haakjes); SSND 2013, n=1067<sup>a</sup>

opleiding respondent:	laag	midden	hoog
	M (Std.)	M (Std.)	M (Std.)
netwerkleiden (N)	6,5 (6,5)	10,8 (7,4)	12,6 (6,9)
familie (%)	52	39	29
vrienden (%)	15	25	29
kennissen (%)	33	36	42
hoogste sociaal kapitaal	66,8 (19,0)	76,4 (12,9)	82,7 (7,4)
range sociaal kapitaal	45,5 (22,3)	57,5 (15,6)	60,1 (14,7)
gemiddeld sociaal kapitaal	37,9 (19,9)	43,2 (9,9)	49,6 (9,8)

a Leesvoorbeeld: van de 6,5 netwerkleiden die laagopgeleiden gemiddeld aankruisen behoort 52% tot de familie, 15% zijn vrienden en 33% zijn kennissen. De gemiddelde prestigescore van de netwerkleiden van laagopgeleiden is 37,9 (op een schaal van 0 tot 100) en voor hoogopgeleiden 49,6.

Bron: SSND 2013 (n = 1067)

ongeacht de sociale status van de ander. Echter, als men niet met iemand durft te praten zal men ook niet gauw hulpbronnen via deze relatie kunnen mobiliseren. Het is ook mogelijk dat lageropgeleiden hier meer gêne voelen. Daarnaast zou het kunnen dat hogeropgeleiden vaak lageropgeleiden noemen van wie zij diensten afnemen, zoals een loodgieter of een kapper. Voor hen is dan duidelijk om welke beroepsgroep het gaat; voor de lageropgeleide die de dienst verleent is het beroep van de klant echter helemaal niet zo duidelijk.

Tabel B9.1 in de bijlage geeft het beeld voor de afzonderlijke beroepen. Hier is te zien hoe vaak hoog- en laagopgeleiden mensen met verschillende beroepen kennen. Zo kennen veel meer hoog- dan laagopgeleiden een arts, architect, wetenschapper of rechter. Lageropgeleiden kennen vaker een vrachtwagenchauffeur of een productiemedewerker. Sommige beroepen integreren de verschillende opleidingsgroepen: een kapper wordt door alle drie niveaus redelijk vaak genoemd, net als een bouwvakker of een mechanicus. Tot slot zijn er posities die door geen van de groepen vaak genoemd worden, zoals een vakbonds lid of een slager.

Tabel 9.6

Verschillen in toegang tot sociaal kapitaal via familie, vrienden en kennissen, naar opleidingsniveau (gemiddelde scores, standaarddeviatie tussen haakjes); SSND 2013, n=1067<sup>a</sup>

	hoogste toegang via...			laagste toegang via...		
	familie	vrienden	kennissen	familie	vrienden	kennissen
opleiding respondent	M (Std.)	M (Std.)	M (Std.)	M (Std.)	M (Std.)	M (Std.)
laag	62,4 (20,3)	50,1 (22,2)	57,5 (20,8)	24,7 (13,2)	31,6 (18,4)	28,8 (16,1)
midden	66,9 (17,9)	64,2 (18,3)	66,1 (19,7)	27,6 (16,0)	32,5 (17,9)	28,5 (16,1)
hoog	72,2 (14,4)	73,1 (15,4)	73,4 (15,9)	36,6 (19,5)	38,7 (14,1)	30,0 (16,9)

a Leesvoorbeeld: laagopgeleiden hebben toegang tot hogere prestigescores (op een schaal van 0 tot 100) via familie (max. gem. 62,4) dan via vrienden (max. gem. 50,1) en kennissen (max. gem. 57,5). Hogeropgeleiden hebben via familie, vrienden en kennissen toegang tot vergelijkbare prestigescores: resp. max. gem. 72,2; 73,1; 73,4.

Bron: SSND 2013 (n = 1067)

## 9.7 Conclusie

In eerdere hoofdstukken is aangetoond dat de houdingen en manieren van leven van lager- en hogeropgeleiden duidelijk uiteenlopen. In dit hoofdstuk hebben we bekeken of ook de netwerken van hoger- en lageropgeleiden gescheiden zijn. Dit is relevant omdat door onderling contact opvattingen kunnen worden uitgewisseld en men beter kan leren omgaan met verschillen.

Inderdaad leven hoger- en lageropgeleiden in relatief gescheiden werelden: zij hebben veel vaker contact met mensen met een vergelijkbaar opleidingsniveau dan met elkaar. Hoger- en lageropgeleiden hebben het minst contact met elkaar. Als dat contact er wel is, hebben zij elkaar relatief vaak in de buurt ontmoet. De buurt en het werk, maar ook vrienden en familie, blijken belangrijke ontmoetingscontexten. Opvallend is dat lageropgeleiden contacten vaker in de

buurt opdoen dan hogeropgeleiden. Voor hogeropgeleiden is het werk juist de belangrijkste ontmoetingsplek. In dit opzicht is de wereld van lageropgeleiden ook geografisch kleiner: ze hebben hun netwerkleden vaker in de buurt ontmoet.

De samenstelling van gemeenten beïnvloedt de mate waarin hoger- en lageropgeleiden contacten met elkaar hebben. Indien er meer mensen met een lage opleiding in een bepaalde gemeente wonen hebben mensen ook in hun netwerk eerder lageropgeleiden. Ontmoetingsgelegenheden maken dus verschil, hoewel het effect van individuele kenmerken sterker is: ook al zijn er veel laagopgeleiden in een gemeente, dan nog gaan hoogopgeleiden eerder met elkaar dan met laagopgeleiden om. Echter, het effect van 'aanbod', van gelegenheden, is wellicht groter dan hier gevonden: we hebben immers alleen gegevens op gemeenteniveau kunnen gebruiken en dat is een relatief grote schaal voor het meten van context-effecten.

Zoals gezegd zijn naast gelegenheden ook preferenties van belang. Een korte literatuurstudie naar de ontmoetingskansen die verschillende contexten bieden wijst erop dat hogeropgeleiden beter in staat zijn preferenties te realiseren (Bottero 2007; Bourdieu 1984). We hebben in onze analyse geen preferenties gemeten, maar er bestaan hierover twee algemene hypothesen: mensen gaan het liefst met 'eigen soort' om (McPherson et al. 2010) en mensen gaan liever om met iemand met meer status (Laumann 1972). Beide hypothesen hebben echter hetzelfde gevolg: de sluiting van sociale lagen. Wij hebben een dergelijke sluiting vooral aan de top gezien. Hogeropgeleiden kiezen elkaar nog vaker als netwerkklid dan lageropgeleiden. Tegelijkertijd hebben hogeropgeleiden ook meer toegang tot andere sociale cirkels, zo bleek uit de analyse over de toegang tot sociale posities. Hoewel de mensen met wie hogeropgeleiden regelmatig omgaan vaak ook hoogopgeleid zijn, kennen zij ook mensen met lagere posities. Dit ligt anders voor lageropgeleiden: zij hebben voornamelijk toegang tot contacten in de eigen groep en dan vooral in de familie. Opvallend is verder dat lageropgeleiden beduidend minder kennissen noemen dan hogeropgeleiden. Kennissen zijn in vergelijking met vrienden en familieleden zwakke bindingen. Via zwakke bindingen komen echter nieuwe bindingen in het netwerk tot stand; zwakke bindingen zijn tevens belangrijk voor integratie omdat ze meer vertakt zijn en verder reiken door de verschillende sociale lagen. Indien men vooral sterke bindingen (en vooral met soortgelijken) onderhoudt is de cohesie in de samenleving laag – er zijn dan nauwelijks bruggen tot andere sociale werelden. Dit betekent ook dat er nauwelijks uitwisseling van ideeën, meningen of houdingen plaatsvindt tussen verschillende sociale groepen.

De sociale wereld van lageropgeleiden laat zich typeren als relatief klein en gesloten, terwijl hogeropgeleiden in een grotere en globalere sociale wereld leven. Ten eerste zagen we dat de netwerken van lageropgeleiden veel minder omvangrijk zijn dan die van hogeropgeleiden: zij kennen minder mensen. Daarnaast zijn lageropgeleiden in hun contacten meer gericht op de buurt en hun familie. Dit betekent dat contacten zich meer lokaal afspelen.

Een mogelijke verklaring voor deze netwerkverschillen is dat lageropgeleiden minder participeren, minder vaak een betaalde baan hebben en minder

te besteden hebben. De beperktere en meer lokale wereld van laagopgeleiden is daarmee geen keuze, maar wellicht het gevolg van een verschil aan mogelijkheden. Het vergroten van een sociale wereld brengt immers ook kosten met zich mee, zoals reiskosten om verre vrienden te bezoeken of om naar het werk te forenzen. Indien men de sociale werelden van hoger- en lageropgeleiden dichter bij elkaar wil brengen zou men waarschijnlijk het best kunnen beginnen bij de woonbuurt: buurten zijn – hoewel vaak homogeen samengesteld – een belangrijke sociale mixer. Wil men scheidslijnen tussen lager- en hogeropgeleiden verzachten zou men daarom gemengd wonen en gemeenschappelijke buurtactiviteiten moeten stimuleren. Ook al zijn de effecten van aanbod, van contexten, klein, ze zijn er en bieden een kans voor beleid.

Deze conclusie plaatst eerdere bevindingen naar de wenselijkheid van sociale menging in wijken (bv. Blokland-Potters 1998; Ostendorf et al. 2001; Musterd 2003; Uitermark 2006) in een ander perspectief, ook al is vergelijking lastig omdat die onderzoeken zich meer richtten op menging van etnische achtergronden en niet van opleidingsniveaus. Daarnaast wordt menging vaak bestudeerd in relatie tot uitkomsten zoals sociale stijging of kansen op werk, en niet in relatie tot feitelijk contact. Ongeacht deze verschillen blijft het opmerkelijk dat deze eerdere studies er consistent op wijzen dat menging vooral onwenselijke effecten heeft. Een mogelijke verklaring is dat daarin uitsluitend naar de invloed van de buurt en niet van meerdere contexten is gekeken. Vergeleken met andere contexten blijkt de buurt de plek waar sociale menging het vaakst plaatsvindt en tot netwerkcontacten leidt. Werk, familie en vrijetijdclubs zijn nog geslotener en selectiever dan de buurt. Het is zaak om nader te onderzoeken hoe deze bevinding zich precies verhoudt tot eerder onderzoek naar menging van mensen met verschillende etnische achtergronden. Ook zal men moeten nagaan wat de gevolgen zijn van menging met betrekking tot andere sociaal relevante kenmerken zoals leeftijd of gezinssamenstelling. Bij een verdere vergrijzing en toename van alleenstaanden kunnen ook deze kenmerken in relevantie toenemen. Toekomstig onderzoek zal zich daarom niet alleen op een bepaald kenmerk moeten richten: om gevolgen van nabijheid en keuzeprocessen te begrijpen en te verklaren is het van belang de relevante sociale dimensies, zoals opleiding, leeftijd en etniciteit in diverse alle-daagse contexten simultaan te bestuderen.

## Literatuur

- Allport, G. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books.
- Blau, P. (1977). *Inequality and Heterogeneity*. New York: Free Press.
- Blokland-Potters, T. (1998). *Wat stadsbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: Kok Agora.
- Boelens, A. en I. Sinkeldam (1999). Onderwijsniveau van paren. In: *CBS Webmagazine*, 15 februari 1999. [<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/1999/1999-0187-wm.htm>]
- Bolt, G. en R. van Kempen (2003). Escaping Poverty Neighbourhoods in the Netherlands. In: *Housing, Theory and Society*, jg. 20, nr. 4, p. 209–222.
- Bottero, W. (2007). Social Inequality and Interaction. In: *Sociology Compass*, nr. 1/2, p. 814–831.
- Bourdieu, P. (1984[1979]). *Distinction*. Londen: Routledge.
- Bovens, M. (2012). *Opleiding als scheidslijn. Van oude en nieuwe maatschappelijke breukvlakken* (oratie). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Brass, D.J. (1985). Men's and women's networks: a study of interaction patterns and influence in an organization. In: *Academic Management Journal*, nr. 28, p. 327–343.
- Broekhuizen, J. en E. Jakobs (2010). *Stand van zaken segregatie basisonderwijs. Schooljaar 2009/2010*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek.
- CBS statline (2014) <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80122NED&D1=0&D2=0&D3=0-2&D4=0-1,3-4&D5=0&D6=0&D7=0&D8=1&HDR=G5,G6,G1,G4,G2,T&STB=G3,G7&VW=T>
- Dijk, J. van, en V. Venhorst (2014). Kunnen gemeenten afgestudeerden voor de eigen arbeids- en woningmarkt behouden? In: J. Bakens, H.L.F. de Groot, P. Mulder en C.J. Pen, *Soort zoekt soort. Clustering en sociaal-economische scheidslijnen in Nederland*. Den Haag: Platform 31 en Vrije Universiteit.
- Driessen, G., J. Doesburgh, G. Ledoux, I. van der Veen en M. Vergeer (2003). *Sociale integratie in het primair onderwijs*. Nijmegen: ITS.
- Duijn, M. van, en J. Rouwendaal (2014). Locatiekeuze van hogere inkomens: de rol van stedelijk erfgoed en soortgenoten. In: J. Bakens, H.L.F. de Groot, P. Mulder en C.J. Pen, *Soort zoekt soort. Clustering en sociaal-economische scheidslijnen in Nederland*. Den Haag: Platform 31 en Vrije Universiteit.
- Elchardus, M. (2012). Onderwijs als (nieuwe) sociale scheidslijn. In: *De sociale klasse voorbij. Over nieuwe scheidslijnen in de samenleving*. Essaybundel. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Fischer, C.S. (1982). *To dwell among friends. Personal networks in town and city*. Chicago: Chicago University Press.
- Groot, S. en H. de Groot (2014). Soortgenoten tegen wil en dank? Het effect van clustering op productiviteit van werknemers. In: J. Bakens, H.L.F. de Groot, P. Mulder en C.J. Pen, *Soort zoekt soort. Clustering en sociaal-economische scheidslijnen in Nederland*. Den Haag: Platform 31 en Vrije Universiteit.
- Herweijer, L. (2010). Generaties in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. In: A. van den Broek, R. Bronneman en V. Veldheer, *Wisseling van de wacht*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Hamers, D., K. Nabielek, S. Schluchter en M. van Middelkoop (2007). *Afgeschermdde woondomeinen in Nederland*. Rotterdam: NAI Uitgevers.
- Homans, G.C. (1950). *The Human Group*. New York: Harcourt Brace.
- Ibarra, H. (1995). Race, opportunity and diversity of social circles in managerial networks. In: *Academic Management Review*, nr. 38, p. 673-703.
- Jungbluth, P. en A. Breemans (1984). Ongelijkheidsreproductie door differentiatie. Het zoekgeraakte ideaal van de eenheidsschool. In: *Comenius*, nr. 14, p. 188-211.
- Karsten, S., G. Ledoux, J. Roeleveld, C. Felix en D. Elshof (2003). School choice and ethnic segregation. In: *Educational Policy*, jg. 17, nr. 4, p. 452-47.
- Latten, J.J. (2005). *Zwanger van segregatie. Een toekomst van sociale en ruimtelijke segregatie?* (oratie). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Laumann, E.O. (1972). *Bonds of Pluralism. The Form and Substance of Urban Social Networks*. New York: Wiley.
- Lin, N. en M. Dumin (1986). Access to occupation through social ties. In: *Social Networks*, jg. 8, nr. 4, p. 365-385.
- Marsden, P. (2011). Survey methods for network data. In: J. Scott en P. Carrington (red.), *The Sage Handbook of Social Network Analysis* (p. 370-388). New York: Sage Publications.
- McPherson, M., L. Smith-Lovin en J.M. Cook (2001). Birds of a feather: Homophily in Social Networks. In: *Annual Review of Sociology*, nr. 27, p. 415-444.
- Mollenhorst, G., B. Volker en H. Flap (2008). Social contexts and core discussion networks: using a choice-constraint approach to study similarity in intimate relationships. In: *Social Forces*, jg. 86, nr. 3, p. 937-965.
- Musterd, S. (2003). Segregation and integration: a contested relationship. In: *Journal of Ethnic and Migration Studies*, jg. 29, nr. 4, p. 623-641.
- Musterd, S., S. de Vos, M. Das en J. Latten (2011). Neighbourhood composition and economic prospects: a longitudinal study in The Netherlands. In: *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, jg. 103, nr. 1, p. 85-100.
- Oosteren, C. van (2014). De keerzijde van een florerende Amsterdamse economie. In: J. Bakens, H.L.F. de Groot, P. Mulder en C.J. Pen, *Soort zoekt soort. Clustering en sociaal-economische scheidslijnen in Nederland*. Den Haag: Platform 31 en Vrije Universiteit.
- Ostendorf, W., S. Musterd en S. de Vos (2001). Social mix and neighborhood effect. In: *Housing studies*, jg. 16, nr. 3, p. 371-380.
- PBL (2010). *Nieuwbouw, verhuizingen en segregatie*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Pettigrew, T.F. en L.R. Tropp (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. In: *European Journal of Social Psychology*, jg. 38, nr. 6, p. 922-935.
- Reulen, J. en P. Rosmalen (1994). *Het Voortgezet Onderwijs in Nederland. Ontwikkelingen, structuren en regelingen*. Tilburg: Remmers.
- Sykes, B., H. Kuyper en S. Musterd (2011). Meervoudige segregatie. In: J. Dronkers (red.), *Goede bedoelingen in het onderwijs. Kansen en missers*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Uitermark, J. (2006). *Niet verspreiden, maar vooruit: Over het beperkte nu van sociale menging bij het oplossen van stedelijke problemen*. Lezing, Nijmegen, Osmosecollege Lux.
- Voogd, J. de (2013). *Nieuwe scheidslijnen op de kaart*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.



Volker, B. & H. Flap (2002). *The Survey of the Social Network of the Dutch. Data and Codebook.*

Utrecht: Utrecht University.

Zeldenrijk, D. (2010). *Je voelt het gewoon.* Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

### Bijlage Tabel B9.1

Toegang tot diverse sociale posities voor mensen met verschillende opleidingen (in procenten), SSND 2013, n=1067<sup>a</sup>

	lageropgeleiden	middengroep	hogeropgeleiden
arts	19,1	36,9	56,8
kok	28,9	38,4	40,0
architect	13,2	25,2	43,0
rechter	5,1	11,7	26,6
bouwvakker	48,6	57,5	52,2
directeur	19,6	33,0	51,7
leraar	36,4	52,5	71,5
mechanicus	31,6	41,5	45,9
makelaar	12,8	23,8	31,2
vakbond	6,5	10,6	13,9
advocaat	18,1	32,8	54,9
loodgieter	28,3	32,6	54,9
boekhouder	35,9	56,8	60,9
wetenschapper	11,3	27,4	61,1
beleidsmedewerker	16,4	35,8	65,0
kunstenaar	24,0	43,6	60,9
hypotheker	10,9	20,6	16,6
politieagent	26,3	39,0	41,6
secretaresse	37,4	53,0	59,2
verzekeringsmedewerker	16,4	25,5	28,2
slager	15,0	18,8	14,1
verpleegkundige	45,3	68,1	70,1
boer	31,2	44,0	43,7
vrachtwagenchauffeur	36,9	43,7	32,7
postbode	17,6	25,2	19,6
machinist	10,6	17,8	9,8
verkoper	36,0	58,1	46,7
productiemedewerker	25,9	31,2	23,6
schoonmaker	27,3	32,0	28,0
kapper	35,2	47,9	40,7

a Leesvoorbeeld: rond 57% van de hogeropgeleiden kent een arts, van de lageropgeleiden is dit circa 19% en voor de middengroep 37%.

Bron: SSND 2013 (n = 1067)